

Loppuraportti Helsingin Sanomain Säätiölle

Kansalaisten viestinnälliset oikeudet 2014 EU-parlamenttivaalikampanjassa

(Communication rights in the 2014 European Election Campaign)

VTT, dosentti, yliopistotutkija Johanna Jääsaari

VTM, väitöskirjatutkija Jockum Hildén

Hankkeen tavoitteet

Kansalaisten viestinnälliset oikeudet 2014 EU-parlamenttivaalikampanjassa on Helsingin Sanomain Säätiön rahoittama tutkimushanke, joka toteutettiin 2014—2015 Helsingin yliopiston Svenska social- och kommunalhögskolanissa sekä sosiaalitieteiden laitoksella.

Hankkeen tavoitteena oli selvittää kansalaisten viestinnällisten oikeuksien, eli viestintään tai informaatioon liittyvien perusoikeuksien, esiin nousemista eurooppalaiseen poliittiseen keskusteluun. Tutkimus kohdistui institutionalisoituneeseen politiikkaan ja poliittiseen julkisuuteen ja täten tutkimuksen pääkohteeksi valikoitui eurooppalaisten piraattipuolueiden tietoyhteiskunnan kansalaisvapauksien toteuttamiseen tähtäävä organisoitunut toiminta. Hankkeessa analysoitiin piraattipuolueiden poliittisia ohjelmia ja erityisesti vaaliohjelmia, -kampanjointia ja -menestystä vuoden 2014 Eurooppa-vaaleissa. Tutkimuksen pääkohteina olivat Ruotsin, Saksan ja Suomen piraattipuolueet, mutta myös Ranskan ja Tšekin piraattipuolueiden poliittiset ohjelmat ovat olleet tarkastelun kohteina.

Hankkeen tutkijoina ovat toimineet PD, doc. Johanna Jääsaari (vastuullinen tutkija, yliopistotutkija) ja PM Jockum Hildén (väitöskirjatutkija). Tutkimushankkeen toteuttamiseen ovat myös osallistuneet PhD, Associate Professor Patrick Burkart, Texas A & M University, Dr. Maria Löblich (Ludwig-Maximilians-University, München) ja Dr. Jonas Andersson Schwarz (Södertörn University). Tutkimushanke on ollut osa laajempaa Helsingin yliopiston Sosiaalitieteiden laitoksella viestinnän oppiaineessa käynnissä olevaa Suomen Akatemian rahoittamaa tutkimushanketta *Facing the Coordination Challenge: Problems, Policies, and Politics in Media and Communications Regulation* (Johtaja, professori Hannu Nieminen) jossa tutkitaan muotoutumassa olevaa eurooppalaista viestintäpolitiikan paradigmaa.

Tausta ja toteutus

Tutkimuksen lähtökohta on eurooppalaisen viestintäpoliittisen keskustelun politisoitumisessa. Useassa maassa on noin viimeisen kymmenen vuoden aikana syntynyt kansalaisten digitaalisten oikeuksien puolustamiseen keskittyvää liikehdintää vastareaktiona markkinaliberalistiselle politiikalle ja siihen perustuvalla internet-lainsäädännöllä ja oikeuskäytännöllä. Kansallisten ja kansainvälisten Internetin sääntely-yritysten koetaan yhä enenevässä määrin kaventavan juuri niitä mahdollisuuksia, joita internet alun perin avasi sen käyttäjille. Lainsäädännön ja kansainvälisten sopimusten pelätään rajoittavan vapaan informaation saatavuutta ja käyttöä ja uhkaavan käyttäjien yksityisyyttä.

Monet aiemmin epäpoliittisina pidetyt asiakysymykset, esimerkiksi tekijänoikeus ja lasten suojeleminen haitallisilta sisällöiltä, ovat politisoituneet internet-ympäristössä. Viestinnästä käytävää keskustelua ovat viime vuosina ravistelleet myös Wikileaks-vuotosivusto ja Edward Snowden paljastuksillaan Yhdysvaltain turvallisuusviraston (National Security Agency NSA) ja monien eri maiden tiedustelupalveluiden harjoittamasta laajamittaisesta vakoilusta. Paitsi julkisessa keskustelussa, politisoituminen on ilmennyt kansalaisjärjestöjen organisoimina protestiaaltoina, joista esimerkkeinä voidaan mainita suuret EU:n (2006) tiedontallennusdirektiivin vastaiset mielenosoitukset Saksassa ja ACTA-sopimuksen¹ kaatamiseen myötävaikuttanut protestointi ympäri Eurooppaa. Useissa eri maissa toimiva piraattiliike on tämän kosmopoliittisen yhteiskunnallisen liikehdinnän² poliittinen siipi. Alun perin tiedostonjakamisen vapauttamista ajaneet piraattipuolueet ovat nostaneet kansalaisten perusoikeuksien toteutumisen tietoyhteiskunnassa politiikan agendalle tavalla, jota on verrattu Vihreän liikkeen toimintaan ympäristökysymysten politisoimisessa 1980-luvulla.³

Hankkeessa tarkasteltiin piraattipuolueiden kamppailua digitaalisten käyttäjäoikeuksien puolustamiseksi. Tutkimus jakaantui kahteen osioon, Europarlamenttivaalikampanja-analyysiin ja piraattipuolueiden poliittisten ohjelmien tarkasteluun. Ensimmäisessä osuudessa tarkasteltiin piraattipuolueiden vaalikampanjointia ja -menestystä vuoden 2014 Eurooppa-vaaleissa. Tutkimuksessa toisessa osuudessa tarkasteltiin puolestaan piraattipuolueiden tavoitteita ja toimintaa osana digitaalisten käyttäjäoikeuksien laajamittaista toteutumista vaativaa globaalia sukupolvi- ja kansalaisliikehdintää.

¹ Anti-Counterfeiting Trade Agreement

² Tarrow, S. (2005). *The New Transnational Activism*. Cambridge: Cambridge University Press.

³ Burkart, P. (2014). *Pirate Politics. The New Information Policy Contests*. Cambridge, MA: MIT Press.

Tutkimusaineistona hankkeen molemmissa osioissa käytettiin pääasiassa erilaisia julkisia aineistoja, kuten piraattipuolueiden periaateohjelmia, kampanjamateriaalia, politiikkadokumentteja, lehtiartikkeleita, vaalikoneita ja muuta media-aineistoa. Näiden tulkinnassa on käytetty apuna täydentävää aineistoa kuten havainnointia, sosiaalisen median seurantaa ja haastatteluita. Aineistonkeruu toisen osan osalta voitiin aloittaa jo hyvissä ajoin ja se valmistui ensin artikkelikäsitelmäksi kesäkuussa 2014. Vaalikampanja-analyysia pohdittiin yhteisessä työseminaarissa Helsingissä heinäkuussa 2014.

Tiivistelmä hankkeen tuloksista

Hankkeen ensimmäisessä osassa keskityttiin piraattipuolueiden vaalikampanjoiden dokumentointiin ja vaalimenestyksen analysointiin. Tutkimus keskittyi kolmen maan, Ruotsin, Suomen ja Saksan Piraattipuolueiden kampanjoiden seurantaan, koska näissä kolmessa maassa oli havaittavissa ainakin jonkinlainen yhtenäinen kampanja ja vakava yritys saada ehdokkaita läpi⁴. Suomen piraattipuolue hankki ehdokaslistalleen muun muassa kuuluisan tiedostonjakosivuston The Pirate Bay:n yhden perustajajäsenen, norjalais-suomalaistaustaisen Peter Sundén.

Kuten tunnettua, piraattipuolueiden kampanjat epäonnistuivat lähestulkoon täysin. Vain yksi piraattipuolueen edustaja, saksalainen Julia Reda tuli valituksi ja tämäkin lähinnä siksi, että Saksassa äänikynnystä alennettiin juuri ennen vaaleja. Ruotsin piraattipuolueen menestystä edellisissä Eurooppa-vaaleissa 2009 selitettiin juuri sillä, että Eurooppa-vaalien kaltaisissa toisen asteen vaaleissa pienten puolueiden edellytykset ylittää äänikynnys on helpompaa.

Todelliset ja piilevät vaalikynnykset selittävät osittain piraattipuolueiden huonoa menestystä vaaleista toiseen, mutta merkittävämpää on se, etteivät piraattipuolueet enää kykene mobilisoimaan potentiaalisia kannattajiaan esille ottamiensa tietoyhteiskunta ja internet-teemojen ympärille. Tämä johtuu taas puolestaan useista tekijöistä. Pieninä puolueina maiden piraattipuolueet eivät juuri näy valtajulkisuudessa, joten niiden mahdollisuudet tavoittaa uusia kannattajia ovat rajalliset. Ruotsissa media suorastaan syrji Piraattipuoluetta jättämällä puolueen pois puolue-esittelyistä ja vaalipaneeleista. Suomen piraattiehdokkaat käyttivät yleisesti hyväkseen Suomessa tärkeää vaalikoneiden tarjoamaa ”ilmaista” julkisuutta, mm. Helsingin Sanomien ja Yleisradion niiden ohessa tarjoamia lyhyitä esittelyvideoita — Sundeä ja paria muuta ehdokasta lukuun ottamatta. Varsinaisissa vaalikonekysymyksissä ei kuitenkaan juurikaan ollut esillä piraateille tärkeitä tietoyhteiskuntakysymyksiä.

⁴ Piraattipuolueet eivät monissa maissa, kuten esimerkiksi Virossa, asettaneet lainkaan omia ehdokkaita. Osa niistäkin puolueista, jotka asettivat ehdokkaita, eivät käyneet mitään havaittavaa valtakunnallista kampanjaa julkisuudessa.

Piraattipuolueiden kampanjat käytiin hajallaan sosiaalisessa mediassa, esimerkiksi Twitterissä ja Facebookissa. Näkymättömyys valtamediassa on osittain myös resurssikysymys mutta myös oma valinta, johon liittyy (usein ylioptimistinen) uskomus uusien viestintäkanavien ylivoimaisuudesta. Piraattipuolueet ovat myös sisäisesti hajanaisia eivätkä yksittäisten ehdokkaiden irtiotot vaalikampanjan aikana eritoten Saksassa (nk. *Bomborgate*) edistäneet piraattien tavoittelemaa kuvaa vastuullisesta asiantuntijapuolueesta.

Kaikki kolme puoluetta korostivat piraattien internet-asiantuntemusta. EU-maiden piraattipuolueet olivat laatineet yhteisen eurooppalaisen tietoyhteiskunnan kansalaisoikeuksien turvaamiseen tähtäävän vaaliohjelman, johon eurooppalaiset piraattipuolueet lukuun ottamatta Ruotsin piraattipuoluetta tukeutuivat kampanjoinnissaan. Ruotsin piraattipuolue tosin painotti samoja teemoja. Saksassa piraattipuolue otti Ruotsin ja Suomen piraattipuolueita hieman näkyvämmiin ja laajemmin kantaa myös yleisempiin yhteiskunnallisiin kysymyksiin kuten Euroopan integraatioon ja eurooppalaisen päätöksenteon läpinäkyvyyden lisäämiseen.

Pääasiassa internet-teemoihin keskittyvä kampanjointi ei kuitenkaan tuottanut toivottavaa tulosta. ACTA-protestien ja Snowdenin paljastusten Euroopassa herättämän kohun valossa oli ennakkoon ainakin jossain määrin odotettavissa, että kansalaisten viestinnälliset oikeudet olisivat nousseet yhdeksi vaaliteemaksi edes jossakin maassa. EU-vaalit 2014 olivat kuitenkin läpeensä Euroopan talouskriisin ja ylipäänsä EU:n tulevaisuuden leimaamat ja monet muutkin kysymykset jäivät vaalijulkisuudessa marginaaliin.

Piraattipuolueiden keskittyminen edelleen tietoyhteiskuntakysymyksiin ja siihen liittyvän asiantuntemuksen korostamiseen EU-vaalikampanjoissaan oli sikäli erikoinen valinta, että piraattipuolueiden yleisohjelmat ottavat kantaa huomattavasti laajempaan kirjoon yhteiskunnallisia kysymyksiä kuten tutkimuksen toisessa osuudessa esitetään (ks. Jääsaari & Hilden 2015 alla). Ruotsin, Saksan ja Suomen piraattipuolueiden lisäksi tässä osiossa tarkasteltiin lähemmin myös Ranskan ja Tšekin piraattipuolueiden poliittisia ohjelmia.

Piraattien poliittinen ajattelu on hajautumassa enemmän yleiseen kulttuurin ja yhteiskunnan vapauksia korostavaan suuntaan, vaikkakin digitaalisten oikeuksien 'pyhään kolminaisuuteen' liittyvät oikeudet: saatavuus, ilmaisunvapaus ja yksityisyys⁵ ovat edelleen ohjelmista luettavissa. Näistä erityisesti oikeus yksityisyyteen on noussut entistä tärkeämmäksi kun vastaavasti tiedostojen jakaminen on itsenäisenä asiakysymyksenä väistynyt jo taka-alalle. Toisaalta eri maissa, myös Suomessa, on tekijänoikeusvalvonnan nimissä kavennettu yksityisyydensuojaa ja viestintäsalaisuutta. Maiden piraatit vaativat edelleen teosten epäkaupallisen tiedostonjakamisen laillistamista ja kaupallisen tekijänoikeussuojan lyhentämistä, mutta yleisesti valvonta, seuranta ja suoranaisten vakoilu internetissä nähdään suurimpina uhkina, joita vastaan on koottava voimia poliittiseen vaikuttamiseen.

⁵ Burkart mt.

Yksityisyyden painottaminen liittyy yleisempään perus- ja ihmisoikeuksien, autonomian ja yksilön itsemääräytymisen korostamiseen puolueohjelmissa. Piraattien tavoite on avoin yhteiskunta, jossa yksilön tulee voida määritellä itsensä ja toteuttaa itseään kenenkään estämättä ellei se uhkaa muiden oikeuksia. Tämä koskee myös sellaisia asioita kuin elinkeinoa, kasvatusta, liikkumista, terveyttä, alkoholin ja huumeiden käyttöä, seksuaalista suuntautumista ja sukupuolta. Osalla näistä alueista vapaus toteutuu jo internetissä, mutta piraatit vaativat vapauksien ulottamista myös reaali maailmaan.

Piraattipuolueet vastustavat myös internet-piratistien vastaisen taistelun ylilyöntejä nyt entistä selvemmin periaatteelliselta kansalaisten perusoikeuksien kannalta kun aiemmin on korostettu esimerkiksi ylikansallisen mediateollisuuden uhmaamista. Tältä osin piraatit ja muut digitaalisia käyttäjäoikeuksia ajavat liikkeet sekä tietosuojaviranomaiset ovat löytämässä yhteisen näkemyksen. Osin tämän yhteisymmärryksen, mutta myös piraattipuolueiden näkyvän ruohonjuuritason poliittisen painostuksen ansiosta eurooppalainen tietoyhteiskuntapolitiikka on liikkunut enemmän käyttäjän oikeuksia huomioivaan suuntaan. Toisaalta uusien kauppasopimusten ottaminen yhä uudelleen agendalle viestii siitä, ettei taistelu ole ohi. Käyttäjien yksityisyyden suojaan liittyvät kiistakysymykset ovat tulevaisuudessakin ajankohtaisia viestinnän ja politiikan tutkimuksen kohteita.

Julkaisut

Hankkeen keskeisimmät tulokset on julkaistu artikkelissa, joka ilmestyi *International Journal of Communicationin* Patrick Burkartin ja Jonas Andersson Schwarzin toimittamassa piraattipolitiikkaan keskittyvässä osiossa 'Piracy and social change':

- Jääsaari, J. & Hildén, J. (2015) 'From File Sharing to Free Culture: The Evolving Agenda of European Pirate Parties', *International Journal of Communication* 9: 870-889.
<http://ijoc.org/index.php/ijoc/article/view/3758/1341>

Tutkimushankkeen tuloksia esitellään tutkimusraportissa Jääsaari, J. & Hildén, J. (2015) 'Pirate Policies and the Struggle for Digital User Rights in Europe', joka ilmestyy verkossa syksyllä 2015, ks. esim. <http://blogs.helsinki.fi/face-project/>.

Hankkeen kysymyksenasettelut ovat esillä myös uuden viestintäpolitiikan tutkimusta esittelevän oppikirjan 'Kenen media? Johdatus viestintäpolitiikan tutkimukseen' (Karppinen, K. M. Ala-Fossi, A. Alén-Savikko, J. Hildén, J. Jääsaari, K. Lehtisaari & H. Nieminen, Tampere: Vastapaino 2015) luvuissa:

- 4. 'Viestintäpoliittinen päätöksenteko tutkimuskohteena' (Jääsaari, J.);

- 10. 'Internetin globaalihallinta' (Jääsaari, J.);
- 11. 'Vakoilu ja seuranta mobiilin internetin aikakaudella' (Hildén, J.).

Konferenssit

Tutkimusta on esitelty seuraavissa kansainvälisissä konferensseissa:

Global Fusion Conference, Austin, TX, USA, 24—26.10.2014:

- Burkart, P., Jääsaari, J. & Hildén, J. 'Privacy and surveillance: EU/US policy gaps'

Challenging Media Landscapes Conference, Salford, UK, 17—18.11.2014

- Jääsaari, J. & Hildén, J. 'Pirate policies for privacy'
- Hildén, J. 'Incompatible interests? The right to privacy and big data: stakeholder proposals for a new European legal framework on data protection'

European Media Policy 2015: New Contexts, New Approaches, Helsinki, Finland, 9—10.4.2015

- Jääsaari, J. 'Digital rights advocacy and the future of Internet Governance'
- Hildén, J. 'Am I my IP address' keeper?'

Opetus ja muut esitykset

Hankkeessa järjestettiin luentokurssi *Global Communication Governance* (5 op) Helsingin yliopiston englanninkielisessä maisteriohjelmassa *Master's Degree Programme in Media and Global Communication* maaliskoukokuussa 2015. Kurssin opettajina toimivat Johanna Jääsaari ja Jockum Hildén. Jonas Andersson Schwarz piti vierailuluennon 'The New Media Landscape: Structural Aspects'.

Lisäksi seuraavat luennot liittyivät hankkeeseen:

- *Svenska social- och kommunalhögskolan*, Research Café. Burkart, P., Guest lecture: 'Pirate Politics: The New Information Policy Contexts'.
- *Södertörn University, Medie- och kommunikationsvetenskap*. Communication Thesis Seminar. Hildén, J., Guest lecture: 'The Right to Privacy and Big Data'.
- *Södertörn University, Medie- och kommunikationsvetenskap*. 'Medier, lag och rätt'. Hildén, J., Gästföreläsning: 'Personlig integritet'